

gebieden, m.n. de exegese, de missiewetenschap en de gebruikte theorie van de interculturele communicatie. (Jorge Castillo Guerra)

D. Jasper, *The Sacred Desert: Religion, Literature, Art, and Culture*, Malden/Oxford/Carlton, Blackwell, 2004; XIX+208 blz., £ 15,99, ISBN 1-4051-1975-6 (Pb.).

J. is geen denker die gemakkelijk is bij te houden. Wanneer je je in een boek van zijn hand verdiept, is hij waarschijnlijk alweer verder en mogelijk van gedachte veranderd. Vanaf zijn eerste boek over S.T. Coleridge als dichter en religieus denker kenmerkt zijn werk zich door interesse voor min of meer marginale denkers en verzet tegen elke vorm van dogmatiek en fixatie. Voor dit boek is hij de woestijn ingetrokken, letterlijk en figuurlijk. Het begint met enkele fragmenten uit zijn dagboek: zijn ervaring van de beangstigende, diepe duisternis van de woestijn, die tegelijk voelt als een thuis. De woestijn is een plek waar hem 'de adem wordt benomen – en pas dan kan men beginnen te spreken'. In J.'s theologie van de woestijn ontmoeten de tegenstellingen elkaar zo vaak dat je er op zeker moment niet meer van opkijkt. Leegte is volheid, einde is nieuw begin en de stilte spreekt. Het boek toont een grote verscheidenheid aan plaatsen, tijden, denkers en kunstenaars. J. leidt ons langs woestijnvaders en -moeders, theologen als D. Cupitt and Th. Altizer, filmmakers van W. Wenders en P. Pasolini, en de schilder G. O'Keefe. Op heel verschillende wijze laten zij zien hoe de woestijn een punt van absolute leegte kan zijn, en tegelijk creativiteit. Om deze theologie van de woestijn vlees te geven, moet men echter, zo lijkt mij, soms de gids maar vooruit laten rennen en zelf stil blijven staan. Dan toont zich de rijkdom en diepte van de beelden die hij heeft verzameld. (Marije Altorf)

H.-D. Mutschler, *Physik und Religion: Perspektiven und Grenzen eines Dialogs*, Darmstadt, Wissensch. Buchgesellsch., 2005; 293 blz., € 59,90, ISBN 3-534-15735-4.

Het standpunt van M., die in Polen doceert en zich intensief heeft beziggehouden met het werk van Karl Rahner, is duidelijk: in religie gaat het om iets anders dan in de natuurwetenschap aan de orde komt: het gaat er niet om theorieën, maar om de wijze waarop mensen omgaan met het leven, vooral met de schaduwzijden ervan; religie is praktisch. Deze these licht M. daarna nauwelijks toe; hij past haar zonder meer toe op natuurkundigen als Max Planck (hfst. I) die vanuit hun wetenschap filosoferen over het godsdienstige, bv. de wijze waarop wij God denken. Terecht wijst hij erop dat fysici daarmee buiten hun vakgebied treden en dan niet deskundiger zijn dan niet-fysici. Zelfs de degelijke en gewaardeerde poging van Carl Friedrich von Weizsäcker kan bij M. geen genade vinden (hfst. II). Evenzeer negatief is zijn oordeel over de meningen van fysici en wetenschapsfilosofen die van geen godsbestaan willen weten en het religieuze verwijzen naar het land der fabels; het lijkt alsof zij zich baseren op (natuur)wetenschappelijke inzichten, maar M. vindt dit slechts schijn en derhalve ontoelaatbaar (III). In het debat tussen W. Pauli en C.G. Jung dat zijn weerslag vond in het boek 'Naturerklärung und Psyche' uit 1952, ziet M. zijn wantrouwen omtrent de pogingen natuurwetenschap en theologie bijeen te brengen in een harmonisch verband, bevestigd (IV). Het slothoofdstuk, 'Systematisches', valt daarna wat tegen: het is een herhaling van zetten; wat meer systematiek was welkom geweest. Overigens kan ik me goed vinden in M.'s stellingname, zijn deskundigheid op het terrein dat hij bestrijkt is groot, maar de toon van zijn betoog is misschien wat agressiever dan nodig is. (Teije Brattinga)

G. Wieggers/H. Beck, *Religie in de krant: Een eerste kennismaking met de godsdienstwetenschap*, Nijmegen, Valkhof Pers, 2005; 189 blz., € 18,50, ISBN 90-5625-181-3.

In dit boek presenteren beide auteurs een eerste kennismaking met de godsdienstwetenschap, die ze ook zelf beoefenen. Ze doen dat door zes casussen te presenteren uit een Nederlandse krant, berichten waarin melding gemaakt wordt van een gebeurtenis in het domein van de religie: een politieïncident bij een kerkdienst in de Santo Daimegemeenschap in Amsterdam Noord, een geval van zwarte magie, het rumoer rond de besnijdenis, enz. Het boek biedt daardoor een zeer herkenbaar beeld van de manieren waarop men religie momenteel in onze samenleving in het openbaar kan waarnemen. Elke casus wordt op dezelfde wijze gepresenteerd: een korte inleiding geeft een bepaald kenmerk van de godsdienstwetenschap aan waarvan de casus een voorbeeld biedt, de context daarvan komt aan het licht, dan de vraag of het een in Nederland voorkomend religieus verschijnsel is, dan om welk type religieuze verschijnselen het hier gaat, hoe je dit methodisch kunt bestuderen en tenslotte of het bijdraagt aan sociale cohesie en integratie. In een intermezzo wordt verduidelijkt welk onderscheid er bestaat tussen een theo-

logische bestudering van religie (studie van binnenuit) en een godsdienstwetenschappelijke bestudering (studie van religie van buitenaf). Het boek biedt een mooi palet van 'kwesties' waarmee de godsdienstwetenschap vandaag de dag wordt geconfronteerd, maar ook van begrippen en vraagstellingen waarmee men deze 'kwesties' kan verstaan en analyseren. De auteurs spreken zich uit voor een pragmatische benadering van hun vakgebied en demonstreren dat ze de maatschappelijke relevantie ervan hoog in het vaandel hebben. (T. van den Hoogen)

Die Jenseitsmythen der Menschheit, Hg. D. Steinwede/D. Först, Düsseldorf, Patmos, 2005; 160 blz., € 19,90, ISBN 3-491-72492-9.

Het belangrijkste doel van dit boek is een representatieve verzameling 'mythen over het hiernamaals' te bieden uit alle continenten. Het boek is breed geografisch opgezet: niet alleen de levende grote religies of 'wereldreligies' worden bestudeerd, maar ook de verhalen van kleinere, regionale culturen en dode religies. In het kort gaan de auteurs in op enkele centrale vragen die men kan stellen over de menselijke behoefte na te denken en te vertellen over het hiernamaals. Verder bestaat het werk uit een bloemlezing van fragmenten uit teksten over het hiernamaals, met daarbij (korte) uitleg. De bundel heeft geen fenomenologische of anderszins wetenschappelijke pretentie. Opvallend is dat vele vertalingen gedateerd zijn, merendeels van vóór 1930. Een belangrijke positieve eigenschap is het gebruik van veel goed geselecteerd beeldmateriaal, wat het boek verlevendigt en in beeld brengt hoe men in verschillende culturen en religies voorstellingen maakt van het hiernamaals. Een fraai en leesbaar boek voor wie die geïnteresseerd is in de verhalen en gedachten over het thema uit diverse culturen en religies.

(Aloys Wijngaards)

A. Ljamai, *Inleiding tot de studie van de koran: Ontstaansgeschiedenis en methodes van de koranexegese*, Zoetermeer, Meinema, 2005; 144 blz., € 15,95, ISBN 90-211-3998-7.

Op heel overzichtelijke manier beschrijft dit boekje hoe islamitische geleerden in de loop van de tijd de koran hebben geïnterpreteerd. Allereerst schetst het, steeds strikt vanuit islamitisch perspectief, hoe de koran is geopenbaard, hoe de bundeling en het vastleggen van de canonieke tekst tot stand is gekomen en welke 'lees-varianten' er bestaan. Daarna biedt L. een inleiding in de verschillende methoden van koranexegese. Allereerst ontstaat de 'religieuze exegeze', door de grote exegeten uit de eerste eeuwen van de islamitische geschiedenis in grote standaardwerken neergelegd: een verduidelijking van de tekst aan de hand van andere (religieuze) teksten. M.n. vanuit de theologie ontstaat vervolgens de 'exegese door middel van zelfstandige oordeelsvorming', waaraan mede de discussie tussen openbaring en rede ten grondslag ligt. Binnen de mystieke traditie ontstaat de 'symbolische exegeze', die probeert de verborgen boodschap, de esoterische kennis, te ontsluiten. Vanuit de behoefte de juridische casuïstiek te baseren op de openbaring groeit daarna de 'rechtsgeleerde exegeze'. L. besluit met twee meer actuele stromingen: de 'sociale en literaire exegeze', die fundamentalistisch van aard is en begin 20ste eeuw m.n. in Egypte is uitgewerkt, en de 'modernisten', bij wie volgens L. 'vrijheid, kritiek en zelfstandigheid' sleutelbegrippen zijn. Een christelijk theologisch geschoolde lezer die op zoek gaat naar een islamitische tegenhanger van de moderne bijbel-exegese zal bedrogen uitkomen. Hiervoor moet men eerder te rade gaan bij westerse analyses van de korantekst. Te gemakkelijk schrijft L. deze en bloc af, met als argument dat zij 'de historische authenticiteit van vrijwel alle islamitische bronnen, inclusief de koran' radicaal afwijzen (137). Het boek vraagt om een vervolg, waarin vanuit islamitisch perspectief het gesprek met die westerse koranstudies inhoudelijk wordt aangevat. Niettemin is dit boek ook voor christelijke lezers heel informatief.

(Jan Peters)

The Three Rings: Textual Studies in the Historical Trialogue of Judaism, Christianity and Islam (Publ. Thomas Inst. Utrecht, 11), red. B. Roggema e.a., Leuven/Dudley MA, Peeters, 2005; XXII+297 blz., € 35,-, ISBN 90-429-1563-3.

Er wordt in Nederland veel en gedegen onderzoek gedaan naar de historische relatie tussen jodendom, christendom en islam, zoals ook deze bundel tastbaar bewijst: een bundeling van middeleeuwse teksten uit de drie tradities die vragen om zorgvuldige lezing en analyse. De tekstfragmenten zijn zeer leesbaar vertaald, ingebed in goede inleidingen en voorzien van helder commentaar. De term 'trialoog' in de ondertitel duidt op de intentie van de samenstellers om de drie godsdiensten te presenteren in hun onderlinge samenhang, met alle overeenkomsten en verschillen in probleemstelling en argumentatie. Op grond van dit uitgangspunt is gekozen